

При пересмотре раздела II Конституции Украины «Права, свободы и обязанности человека и гражданина» целесообразным представляется сокращение перечня прав и свобод и уменьшение уровня конкретизации при изложении отдельных прав и свобод. Это будет иметь позитивный эффект для правовой системы в целом и будет способствовать евроинтеграционным процессам в Украине в части гармонизации национального законодательства с правовыми позициями Европейского суда по правам человека.

Changing Chapter II of the Constitution of Ukraine "Rights, freedoms and duties of man and citizen" two changes seems to be appropriate. Firstly, it is advised to reduce the list of rights and freedoms. Secondly, there might be a sense to reduce the detalization in the articles about individual rights and freedoms. This will allow to achieve better harmonization of national legislation with the legal positions of the European Court of Human Rights.

Література

1. Селіванов А. О. Забезпечення прав і свобод людини має стати головним у

конституційному процесі в Україні // Конституційна асамблея : політико-правові аспекти діяльності. — 2013. — № 7. — С. 10–11.

2. Рабінович П. М. Захист прав і правова допомога: проблеми конституційно-судової інтерпретації / П. Рабінович, Д. Гудима, В. Гончаров // Конституційна асамблея : політико-правові аспекти діяльності. — 2013. — № 5. — С. 43–50.

3. Кириченко Ю. Щодо конституційного закріплення захисту прав і свобод людини і громадянина // Конституційна асамблея : політико-правові аспекти діяльності. — 2013. — № 4. — С. 58–64.

4. Витрук Н. В. Правовой статус личности в СССР / Н. В. Витрук — М. : Юрид. лит., 1985. — 175 с.

5. Енгибарян Р. В. О некоторых дискуссионных теоретико-методологических вопросах курса конституционного права (читая новейшую учебную литературы) / Р. В. Енгибарян, Э. В. Тадевосян // Государство и право. — 2001. — № 1. — С. 14–24.

6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 грудня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — Ст. 260.

УДК 342.7

Б. Кормич,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри морського та митного права Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Суспільні відносини, що виникають з приводу інформації, відіграють винятково важливу роль у життєдіяльності сучасних держави і суспільства. Будь-яка соціальна взаємодія індивідів, соціальних груп, держав базується на процесах обміну інформацією. А можливість збирати, накопичувати, обробляти та пере-

давати інформацію сформувала людину як соціальну істоту, здатну передавати досвід і знання іншим членам суспільства та майбутнім поколінням, що є одним з ключових факторів суспільного розвитку. Сучасні процеси глобалізації та інформатизації суспільства лише підсилюють суспільне значення цієї кате-

горії суспільних відносин, виводячи їх на провідні місця.

Конституція України, безумовно, є одним з найважливіших джерел інформаційного права, формуючи основи правового регулювання в цій галузі. Питанням конституційного регулювання інформаційних відносин було присвячено цілий ряд наукових розвідок як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців з інформаційного права. Зокрема, можна назвати роботи таких правників, як І. Арістова, І. Бачило, Г. Виноградова, Р. Калюжний, В. Копилов, І. Чиж тощо.

Але, як правило, конституційно-правове регулювання розглядається в аспекті визначення конституційними нормами правового статусу людини як суб'єкта інформаційних відносин. У той же час роль відповідних конституційних норм у системі правового регулювання інформаційних відносин є набагато ширшою. Тож в рамках даної статті ми розглянемо роль та значення конституційних норм для формування інформаційного права в цілому та відповідних способів правового впливу на інформаційні відносини.

Характеризуючи суспільні відносини, що виникають з приводу інформації, вітчизняне законодавство використовує дефініцію «інформаційні відносини». Той факт, що ці суспільні відносини врегульовано правом, дозволяє назвати їх інформаційними правовідносинами.

У самому загальному вигляді інформаційні правовідносини являють собою «врегульовані інформаційно-правовою нормою суспільні відносини, сторони яких виступають в якості носіїв взаємних прав та обов'язків, встановлених та гарантованих інформаційно-правовою нормою» [1].

Згідно з нормами ст. 4 Закону України «Про інформацію» об'єктом інформаційних відносин виступає безпосередньо інформація [2].

Слід відзначити також складну систему класифікації суб'єктів інформаційних правовідносин, яка передбачає нерівність даних суб'єктів. Згідно з вже згаданою ст. 4 Закону України «Про ін-

формацію», передбачено також чотири категорії суб'єктів інформаційних відносин, до яких належать: фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян та суб'єкти владних повноважень.

Всі ці категорії суб'єктів мають різний правовий статус, який реалізується в рамках інформаційних відносин. При чому вигоди різноплановості правового статусу суб'єктів інформаційних відносин лежать ще у площині конституційно-правового регулювання.

Так щодо фізичних осіб, то основою їх інформаційно-правового статусу є громадянські права і свободи.

У випадку суб'єктів владних повноважень велике значення мають норми, що визначають функції держави в інформаційній сфері, обмеження щодо втручання в інформаційні відносини і зобов'язання щодо сприяння реалізації інформаційних прав і свобод людини тощо.

Що ж стосується юридичних осіб та об'єднань громадян, то тут ключовою є урегульованість конституційними нормами їх інформаційної діяльності, основними видами якої, згідно з ст. 9 Закону України «Про інформацію», є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації.

Конституційні норми, спрямовані на регулювання інформаційних відносин, можна умовно поділити на три основні групи:

1. Норми, що встановлюють права і свободи людини у сфері інформації.
2. Норми, що визначають особливості регулювання інформаційної діяльності.
3. Норми, що регулюють функції держави та компетенцію окремих органів публічної влади в інформаційній сфері.

Більша частина конституційних норм, що регулюють інформаційні відносини, зосереджена у розділі II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Слід відзначити, що в аспекті регулювання інформаційної сфери функції даних норм є набагато більш широкими, ніж встановлення сукупності прав та обов'язків фізичної особи.

Головною особливістю правового регулювання інформаційних відносин є те, що його основу, його юридичний базис, складають інформаційні права і свободи [3].

Фактично структура правового регулювання інформаційної сфери базується на одному загальному дозволі, який трактується к принцип свободи інформації або право на інформацію, та передбачає свободу щодо отримання та поширення інформації. Дана свобода інформації збалансована системою заборон, які обмежують в певних випадках право на доступ до інформації або обмежують її вільне розповсюдження. У своїй сукупності дані заборони можуть розглядатися як виключення із загального принципу свободи інформації. Комбінація подібних дозволів та заборон і створює систему правового регулювання інформаційних відносин.

Як вже зазначалося вище, така система дозволів і заборон базується на конституційних нормах. При цьому дозволам відповідають позитивні права на доступ і розповсюдження інформації, а заборонам — права, які обмежують втручання в особисте життя, та норми, що визначають випадки обмеження гарантованих Конституцією прав і свобод.

Ключовими для визначення, як прав і свобод людини в інформаційній сфері, так і загальних принципів регулювання інформаційних відносин, є норми ст. 34 та ст. 32 Конституції України [4].

Положення ст. 34 Конституції України визначають змістовні характеристики права на інформацію, згідно з яким:

— кожному гарантується право на вільне вираження своїх поглядів і переконань;

— кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Законодавством передбачаються відповідні механізми забезпечення реалізації права на інформацію, зокрема, згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про інформацію», дане право забезпечується:

— створенням механізму реалізації права на інформацію;

— створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів;

— обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення;

— обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації;

— здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію;

— встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію.

Як ми бачимо, вплив відповідних конституційних норм є набагато ширшим, ніж лише встановлення комплексу суб'єктивних прав. Вплив даних норм охоплює, зокрема:

— компетенцію суб'єктів владних повноважень, встановлюючи відповідні обов'язки щодо надання і поширення інформації;

— правовий режим інформаційних ресурсів, визначаючи порядок доступу до них;

— правове регулювання безпосереднього об'єкта інформаційних відносин — інформації, дозволяючи та гарантуючи вільний обіг інформації.

Сформований завдяки реалізації загального дозволу щодо права на інформацію вільний обіг інформації обмежується певною системою заборон, які також мають своє закріплення в Конституції.

Частина 3 ст. 34 Конституції України містить вичерпний перелік випадків обмеження права на інформацію, тобто правових заборон, покликаних обмежити сферу застосування загального дозволу, що міститься у ч. 1 та 2 цієї ж статті. До даних обмежень належать: інтереси національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я населен-

ня, захисту репутації або прав інших людей, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Також складовою подібних обмежень є гарантії щодо невтручання в особисте життя, що базуються на нормі ст. 32 Конституції, яка, зокрема, забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Похідним від права на невтручання в особисте життя є право на таємницю кореспонденції (ст. 31 Конституції України), оскільки фактично даною нормою лише встановлюються додаткові гарантії таємниці особистого життя. Досить часто, зокрема в рамках Конвенції про захист прав і основних свобод людини (ст. 8), дані права розглядаються в комплексі.

Такими само похідними від основних прав і свобод людини є норми ст. 54 Конституції України, які встановлюють гарантії свободи літературної, художньої, наукової та технічної творчості та передбачають захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних та матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Всі зазначені заборони можна поділити на два типи:

— перший тип заборон обмежує доступ до інформації (її отримання, надання, збирання);

— другий тип заборон обмежує вільне розповсюдження певних категорій інформації.

Заборони першого типу знайшли своє відображення у законодавстві, що регулює питання інформації з обмеженим доступом.

У той же час заборони другого типу характерні для законодавства про захист суспільної моралі. Зокрема, згідно з ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі» встановлюється державне регулювання і контроль обігу

продукції, що негативно впливає на суспільну мораль, яке реалізується шляхом «визначення законом і прийнятими на його основі нормативно-правовими актами порядку й умов обігу відповідної продукції та контроль за ним» [5].

Таким чином, принцип свободи інформації, так пов'язана з ним система обмежень є основою для таких ключових для інформаційної сфери правових режимів, як порядок доступу до інформації та порядок обігу інформаційних продуктів.

Особливе значення конституційних норм для регулювання інформаційної діяльності також обумовлюється так званим принципом «дуалізму публічного та приватного» [6]. Цей принцип полягає в тому, що суб'єкти інформаційної діяльності (засоби масової інформації, оператори та провайдери телекомунікацій, виробники інформаційної продукції, суб'єкти, що надають послуги щодо захисту інформації, власники інформаційних ресурсів тощо), постачаючи інформаційні продукти та послуги, одночасно вирішують завдання і публічного, і приватного характеру. Приватний характер даної діяльності виражається в її комерційному змісті та спрямованості на отримання прибутку, в задоволенні інформаційних потреб конкретних споживачів, публічний — в сприянні реалізації прав і свобод у сфері інформації, здійсненні інформаційних функцій держави та суспільства.

Публічна складова інформаційної діяльності обумовлює її безпосереднє регулювання конституційними нормами. До подібних аспектів конституційного регулювання інформаційної діяльності можна віднести встановлену ст. 15 Конституції норму щодо заборони цензури, важливою для формування правових основ інформаційної діяльності є норми ст. 92 Конституції, згідно з якими виключно законами України визначаються:

— основи організації та експлуатації систем зв'язку;

— основи створення та діяльності засобів масової інформації;

— організація державної статистики та інформатики.

Зазначені норми фактично є конституційною реалізацією вищезгаданого принципу дуалізму публічного і приватного в інформаційній діяльності. Адже визначення на рівні Конституції необхідності прийняття відповідних законів не лише підкреслює суспільну важливість інформаційної діяльності, але й виділяє її з-поміж інших видів господарської діяльності. Адже, передбачаючи необхідність окремого, специфічного правового регулювання, тим самим визнається існування специфіки відповідних суспільних відносин, що виникають в рамках даних видів діяльності.

Фактично зазначені вище положення знайшли своє відображення у законах України «Про інформацію», «Про телекомунікації», «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про державну статистику» тощо.

Нарешті остання група конституційних норм, що регулюють інформаційні відносини, спрямована на визначення функцій держави та окремих її органів в інформаційній сфері. Насамперед, слід згадати норму ст. 17 Конституції, згідно з якою захист інформаційної безпеки називається однією з найголовніших функцій держави.

Безпосередньо поняття інформаційної безпеки базується на загальних положеннях про національну безпеку, визначених Законом України «Про основи національної безпеки» та конкретизовано у нормах Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Згідно з останнім, інформаційна безпека це — «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [7].

Також нормами Конституції України (п. 20 ст. 85 та п. 13 ст. 106) визнача-

ються основи формування Національної ради з питань телебачення і радіомовлення — конституційного, постійно діючого колегіального органу, метою якого є нагляд за додержанням законів України у сфері телерадіомовлення, а також виконання регуляторних повноважень, передбачених цими законами. Причому на конституційному рівні передбачені навіть квоти (по чотири особи) від Верховної Ради та Президента України.

Конституційний статус має також і Державний комітет телебачення і радіомовлення (п. 24 ст. 85 Конституції України).

Крім того, цілий ряд інших питань регулювання інформаційної сфери вирішується в рамках загальної компетенції органів публічної влади, регламентованих на конституційному рівні.

Підсумовуючи вищесказане, слід відзначити, що сама природа інформаційного права обумовлюється його безпосередньою спрямованістю на реалізацію прав і свобод людини у сфері інформації. І, відповідно, більшість його інститутів спрямовані на створення механізмів реалізації відповідних суб'єктивних прав або безпосередньо громадянами, або на регулювання діяльності суб'єктів владних повноважень та юридичних осіб з метою сприяння реалізації відповідних прав та забезпечення інформаційних потреб суб'єктів інформаційних відносин. Тим самим пояснюється безпосередній вплив конституційних норм на кожен з інститутів інформаційного права.

Ключові слова: інформаційне право, інформаційні відносини, конституція, права людини, право на інформацію.

У статті розглядається значення конституційних норм у системі інформаційного права в цілому та в окремих його інститутах. Також визначаються основні способи правового впливу на інформаційні відносини.

В статье рассматривается значение конституционных норм в системе информационного права в целом, а также в отдельных его институтах. Кроме того, определяются основ-

ные способы правового воздействия на информационные отношения.

The present article provides a review of the importance of the constitutional rules for informational law and for its separate institutes. Besides, the main means of legal influence upon the informational relations are also determined.

Література

1. Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. — М. : Юрист, 2002 — С. 122.

2. Про інформацію : Закон України в ред. Закону № 2938-VI від 13 січ. 2011 // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 32. — Ст. 313.

3. Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юристъ, 2002. — С. 88.

4. Конституція України : прийнята Верховною Радою України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

5. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листоп. 2003 р. № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 14. — Ст. 192.

6. McQuail D. Mass Communication Theory: An Introduction / D. McQuail. — Third edition. — London : Sage Publications, 1994 — P. 154.

7. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — Ст. 102.

УДК 342.2

С. Мотринець,

здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ РЕГЛАМЕНТ ЯК ФОРМА ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ

Еволюція системи парламентського права України знаходить свій прояв у трансформації джерел та інститутів відповідної підгалузі конституціоналізму. Необхідність визначення напрямків та перспектив відповідного розвитку потребує на дослідження проблеми усвідомлення змісту такого інституту парламентського права, як парламентський регламент. Наведене висвітлює актуальність зазначеної теми наукової статті. Метою статті є визначення специфіки парламентського регламенту як форми правової процедури. Для цього необхідно виконати такі завдання: охарактеризувати специфіку регуляторів парламентської процедури, дослідити розвиток механізмів регламентного регулювання в Україні, дослідити стан справ у науковій думці із зазначених

питань. Необхідно констатувати, що питання парламентського права майже не досліджувалися у пострадянській правничій думці. Втім аспекти регламентного регулювання торкалися Д. А. Ковачев, К. О. Колесник, І. М. Корольова, М. А. Маркуш, С. В. Сас та ін., водночас аналізу усього спектра відповідних відносин та їх регуляторів навіть у форматі вітчизняної правової системи вказаними авторами не проводилося.

Аналіз інституту парламентського регламентного регулювання обумовлює потребу у визначенні специфіки категорії процедури, зокрема юридичної та парламентської процедур. Адже саме потреба у дотриманні таких процедур може визначати роль регламенту у правових механізмах. Є. О. Ігнатів констатує латинські корені терміна «процедура»